

Wprowadzenie

Introduction

Rodzina to naturalne środowisko wychowania człowieka, centrum jego życia, źródło wartości i przyszłych postaw. Nie sposób przecenić jej znaczenia. Nie sposób również pominąć w dyskursie naukowym przemian, jakim ona podlega, dostosowując się do dynamiki współczesnych przemian, których źródło można upatrywać w rozwoju nowych technologii, globalizacji, zmian społeczno-obyczajowych czy też legislacyjnych. Wraz z otwarciem granic w obrębie Unii Europejskiej pojawiły się nowe możliwości zarobkowania, których konsekwencją stał się wzrost odsetka rodzin niepełnych oraz nasilenie się zjawiska eurosieroctwa. Coraz częściej bezpośrednie relacje zastępują nowe technologie, umożliwiające porozumiewanie się z członkami rodziny na odległość, a wideorozmowy stają się substytutem wspólnie spędzonego czasu.

Oddajemy do rąk Czytelnika kolejny numer czasopisma „Wychowanie w Rodzinie”, którego problematyka koncentruje się na przemianach współczesnej rodziny. Tom został podzielony na pięć rozdziałów. Pierwszy z nich, zatytułowany *Rodzina migrująca – rodzina transgraniczna* omawia problemy i konsekwencje rozłąki członków rodziny. Dotyka również kwestii związków binacjonalnych i wielokulturowości. Rozdział otwiera tekst Wioletty Tu s z y ń s k i e j - B o g u c k i e j (*Rodzina miejscem czy nie-miejscem? Perspektywa systemowo-antropologiczna w analizie problemów akulturacyjnych rodzin emigracyjnych*), w którym autorka wskazuje, że rodziny emigracyjne dążą do bardziej zacieśnionych, a nawet splątanych relacji wewnętrznych, przy jednoczesnym jasnym zdefiniowaniu kontaktów zewnętrznych jako „nie do końca bezpiecznych, potrzebnych czy użytecznych”. Z kolei Bożena M a t y j a s (*Społeczno-wychowawcze skutki eurosieroctwa (na podstawie badań przeprowadzonych wśród uczniów szkoły podstawowej)*) wyjaśnia pojęcie eurosieroctwa, opisuje jego skalę i rozmiary w Polsce, a także przyczyny i skutki. Autorka prezentuje również wyniki badań własnych, naświetlające problemy w relacjach dzieci z rodzicami pracującymi poza granicami kraju. Nad konsekwencjami eurosieroctwa zastanawia się również Izabela T a b a k (*Wsparcie społeczne, zdrowie i zachowania zdrowotne nastoletnich dzieci rodziców pracujących za granicą*). Autorka w ramach badań zachowań zdrowotnych dzieci i młodzieży

HBSC (*Health Behaviour in School-aged Children*) przeprowadziła sondaż wśród 1 515 uczniów. Na tej podstawie oceniła skalę zjawiska, a także wskazała na korelację korzystania z nowych technologii komunikacyjnych oraz stopnia odczuwanego przez dzieci wsparcia rodzinnego. W następnym opracowaniu Ewa S o w a - B e h t a n e (*Rodzina wielokulturowa w sytuacji konfliktów i zagrożeń*) skupiła się na innej konsekwencji wzmożonej emigracji zarobkowej, a mianowicie na związkach osób pochodzących z odmiennych kultur. Autorka wyróżniła czynniki prowadzące do problemów w związkach mieszanych, do których można zaliczyć „różnice kultur narodowych, założenie podobieństwa interlokutorów, różnice językowe, niepoprawną interpretację sygnałów niewerbalnych, stereotypy i uprzedzenia, odmienny system wartości, lęki i napięcia, niepewność i stres, etnocentryzm i przekonanie o «wyższości» własnej kultury, szok kulturowy, odmienność religijną, a nawet kulturowe modele zaspokajania głodu”. Również Małgorzata B i e d r ó Ń (*Problemy małżeństw binacjonalnych. Analiza postówna forach internetowych*) poddała analizie związki osób różnych narodowości. Autorka na podstawie przeprowadzonych badań odpowiada na pytania, dotyczące problemów, z jakimi borykają się małżeństwa binacjonalne oraz przeszkód w pomyślnym funkcjonowaniu związku. Rozdział pierwszy zamyka tekst Małgorzaty M a r m o l i oraz Anny W a ń c z y k - W e l c (*Obraz dziecka u rodziców pochodzących z rodzin rozbitych i niepełnych*). Autorki zakładając, iż doświadczenia okresu dzieciństwa i młodości mają wpływ na całe życie człowieka, stawiają hipotezę, „że określony sposób postrzegania własnego dziecka przez młodych rodziców będzie wiązał się z ich rodziną pochodzenia”.

Rozdział drugi zatytułowany został *Europejskie oblicza rodziny* i stanowi zbiór tekstów autorów różnych narodowości. Artykułem inicjującym rozdział jest tekst Doroty G ę b u ś (*Czy grozi nam upadek rodziny? Kondycja rodziny polskiej na tle innych krajów europejskich*), która podnosi kwestię przemian w obrębie postaw ludzi na temat małżeństwa, rodziny i wychowania dzieci. Autorka wskazuje na wzrost odsetka osób żyjących w pojedynkę, w związkach nieformalnych, samotnie wychowujących dzieci, a także małżeństw bezdzietnych, a wskazania te odnosi do przemian na rynku pracy a także uwarunkowań systemowych. Wyłuskany z danych demograficznych i ekonomicznych obraz rodziny został zestawiony z sytuacją rodzin w innych krajach Unii Europejskiej. Ondřej S e k e r a (*Self-preservation positions in family communications: parent – child interaction*) referuje wnioski z dwuletnich badań, dotyczących komunikacji pomiędzy rodzicami a dziećmi w rodzinach czeskich. Eksploracje zostały oparte o rzeczywiste nagrania codziennych rozmów osób badanych. Na tej podstawie zostały wyróżnione modele komunikacyjne oraz strategie samozachowawcze rodziców. Z kolei Lyudmila K a l i n i k o v a , Elena S h a p l a v s k a oraz Kristina S k a d m a n e (*Correlation between parents – children relationship and empathy levels in 14–16 years old adolescences*) przeprowadziły badania nad korelacją relacji rodzic – dziecko a poziomem empatii u osób w okresie

adolescencji. Badania zostały przeprowadzone wśród rodzin łotewskich i objęły 90 adolescentów i ich rodziców. Chorwaccy badacze Katarina D a d i ć oraz Bruno P u š i ć (*Are step-parents really mean: a view from pedagogy and evolutionary psychology*) stawiają pytania o znaczenie i relacje pomiędzy macochami i ojczymami a ich pasierbami, jednocześnie zestawiając je z panującymi stereotypami („Efektem Kopciuszka”). Artykuł ma charakter teoretyczny i pozwala spojrzeć na omawiane zagadnienia z wielu perspektyw. Stanislava H o f e r k o v á (*Current family as a potential factor of risky behaviour among children and youth*) wskazuje na rodzinę jako potencjalny czynnik wywołujący ryzykowne zachowania wśród dzieci i młodocianych w Czechach. Wśród tych zachowań autorka wylicza wagarowanie, łamanie prawa, różne formy agresji, nadużywanie substancji uzależniających, a także zachowania związane z technologiami informacyjnymi. Warto podkreślić, iż funkcjonowanie rodziny warunkowane jest również czynnikami zewnętrznymi, takimi jak: sytuacja demograficzna, pogarszająca się sytuacja społeczno-ekonomiczna, zmiany systemu wartości, a także obraz ludzkiego życia w mediach. Rozdział drugi zamyka tekst Adnana T u f e k ě i ć i Keith D o u b t (*The ethnopedagogical and culturological dimensions of the traditional rural Bosnian family*), który przenosi Czytelnika do Bośni i Hercegowiny. Autorzy analizują etnopedagogiczne i kulturologiczne wymiary tradycyjnej rodziny bośniackiej. Na podstawie przeprowadzonych eksploracji stwierdzają, iż „[...] kulturologiczna organizacja rodziny bierze się z codziennego życia konkretnej społeczności i zawiera w sobie cykl życia od urodzin aż do śmierci. W czasie tego procesu pojawiają się specyficzne działania etnopedagogiczne w różnych sytuacjach życiowych, dlatego też osiąga się związek funkcjonalny między jednostką a społecznością”.

Rozdział trzeci – *Na granicy dialogu – rodzice i szkoła*, zawiera dwa artykuły. Adrianna S a r n a t - C i a s t k o (*Szkolni tutorzy i rodzice – sprzymierzeńcy czy wrogowie? Prezentacja zastosowania tutoringów jako obszaru do badań nad relacjami szkoła – rodzice*) wskazuje na zmiany w obszarze systemu oświaty i wprowadzenie tutoringów jako elementu wspierającego „[...] tradycyjny model wychowania w szkole, poprzez stworzenie warunków do zaistnienia indywidualnej relacji nauczyciel – opiekun – uczeń”. Warunkiem *sine qua non* do realnego zaistnienia tutoringów w polskich szkołach jest wiedza i zgoda rodziców uczniów. Autorka w swoich badaniach stawia pytania o postawę rodziców, a także o postrzeganie przez nich tutoringów. Z kolei Danuta O c h o j s k a , Małgorzata M a r m o l a oraz Anna W a Ń c z y k - W e l c (*Poziom osiągnięć w szkole średniej a oddziaływania rodziców w retrospektywnej ocenie studentek kierunków pedagogicznych*) skupiają się na eksploracji zależności pomiędzy oddziaływaniami rodzicielskimi a osiągnięciami szkolnymi dzieci oraz ich poczuciem motywacji. Badania potwierdziły istotne znaczenie oddziaływań rodziców dla kształtowania motywacji osiągnięć i sukcesów szkolnych uczniów.

Środowisko rodzinne w percepcji dzieci, młodzieży i młodych dorosłych to tytuł czwartego rozdziału prezentowanego Czytelnikom numeru „Wychowania w Rodzinie”. Anna Mitrega (*Proces rekonstrukcji rodziny z perspektywy doświadczeń dzieci*) wskazuje, że wzrost liczby rozpadających się związków jest stałym elementem współczesnej rzeczywistości rodzinnej. Jednocześnie zaznacza, że „[...] rekonstrukcja rodziny jest niekwestionowanym prawem rodziców”, lecz dostrzega jednocześnie, iż zmiany w funkcjonowaniu rodziny mają duże znaczenie dla potomstwa. Autorka w prezentowanym tekście odpowiada na pytania, w jaki sposób z perspektywy dzieci wspomniane zmiany są odbierane, oraz z jakimi trudnościami i szansami się wiąże. Danuta Wosik-Kawała (*Postrzeganie dziadków przez młodzież szkół ponadgimnazjalnych*) przedstawia wnioski z badań prowadzonych wśród uczniów szkół zawodowych, technikum oraz liceum z wykorzystaniem techniki dyferencjału semantycznego oraz testu zdań niedokończonych. Autorka skupiła się na relacji dziadków i wnuków, stawiając tezy, iż „[...] zmiany zachodzące we współczesnym społeczeństwie – w tym wydłużający się wiek życia, wzrost poziomu wykształcenia, aktywność zawodowa kobiet, migracje zarobkowe rodziców czy chociażby samotne rodzicielstwo z wyboru – wpływają na zmianę roli dziadków w rodzinie”. Perspektywę aksjologiczną w odniesieniu do rodziny przedstawia Andrzej Felchner (*Rodzina w świecie wartości piotrkowskich studentów*), powołując się na wyniki badań prowadzonych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, których celem było zorientowanie się w świecie wartości studentów. Autor stwierdza, iż rodzina odgrywa bardzo ważną rolę w badanej grupie, ale także odnosi wyniki badań do podobnych eksploracji prowadzonych w innych częściach kraju. Ukazuje również źródła kształtowania się wartości, a także stosunek badanych do wybranych problemów związanych z rodziną. Na roli matki, opisywanej z perspektywy studentów, skupia się Anna Śniegulska (*Przemiany roli matki w percepcji młodzieży akademickiej*). Wskazuje ona na istotność tradycyjnego ujęcia macierzyństwa (obraz Matki–Polki), a także na ewolucji tej roli społecznej, podyktowanej przemianami społeczno-kulturowymi, cywilizacyjnymi i ekonomicznymi. Prowadząc badania wśród młodego pokolenia dorosłych, reprezentowanego przez studentów, autorka konstruuje nowy wizerunek matki. Małgorzata Dubis (*Alternatywne formy życia małżeństwo-rodzinnego zagrożeniem dla współczesnej rodziny*) również zwraca uwagę na przeobrażenia kulturowe, społeczne i ekonomiczne, będące udziałem współczesnych rodzin. Autorka przedstawia analizę opinii studentów pedagogiki, dotyczących alternatywnych form życia małżeńskiego i rodzinnego, a także prezentuje wyobrażenia badanych na temat własnej, przyszłej rodziny.

Piętnasty numer „Wychowania w Rodzinie” zamyka rozdział zatytułowany *Obraz rodziny w literaturze*, zawierający trzy teksty dotyczące piśmiennictwa współczesnego. Anna Józefowicz (*Problemy wychowawcze w relacjach matka – dziecko na przykładzie wybranej współczesnej prozy polskiej*) omawia

wizerunek rodziny obecny w takich publikacjach, jak: *Musisz to komuś powiedzieć* (Barbary Ciwoniuk), *Poradnik hodowcy aniołów* (Grzegorza Kasdepke), *Kawa z kardamonem* (Joanny Jagiełło), *Małe kochanie, wielka miłość* (Ewy Nowackiej) czy *Najwyższa góra świata* (Anny Onichimowskiej). Jak stwierdza Anna Józefowicz „Analizowana literatura dotyka problemu samotnego, niedojrzałego czy wręcz toksycznego macierzyństwa i wynikającego z niego osamotnienia dziecka, które rozumiane jest jako stan dyskomfortu psychicznego dziecka wynikającego z braku bliskich więzi z rodzicami, poczuciem niezaspokojonej potrzeby bezpieczeństwa, uznania, a przede wszystkim miłości”. Do publikacji dedykowanych młodszemu odbiorcy sięga również Beata G r o m a d z k a (*Kryzys w rodzinie czy kryzys pisania o rodzinie? Na podstawie literatury dla młodzieży na przełomie XX i XXI wieku*), skupiając swoją uwagę na prezentowanych w nich obrazach dojrzewania ukazanego na tle rodziny. Autorka stwierdza, iż „Rodzina zarówno ta pełna, niepełna i rekonstruowana zawodzi w momencie, gdy dorastający w niej bohater staje wobec próby dojrzałości, w momencie choroby czy śmierci bliskiej osoby, własnej niepełnosprawności, rozpoczynając życie seksualne, doświadczając wczesnego macierzyństwa czy ulegając pokusom dilerów narkotyków”. Ostatni artykuł, autorstwa Jerzego K a n i e w s k i e g o (*Między tradycją a współczesnością. Wizerunek rodziny w podręcznikach gimnazjalnych do języka polskiego*), sięga do materiału kulturowego i literackiego celowo dobranego jako narzędzie kształtujące obraz rodziny u osób w wieku 13–16 lat. Autor sprawdza „na ile obraz ten jest konstrukcją «modelową», istotną w perspektywie autorskich koncepcji wychowawczych, a w jakim stopniu przystaje do współczesnych realiów życiowych doświadczanych na co dzień przez gimnazjalistę”.

Na temat rodziny wiele już powiedziano w literaturze naukowej, zarówno polskiej, jak i zagranicznej. Jednakże od setek lat rodzina była i jest nadal najważniejszą komórką społeczną, podstawowym środowiskiem wychowawczym kolejnych pokoleń. Ulega licznym przemianom, a w swym metaforycznym ujęciu, można powiedzieć, iż targana bywa wichrami historii, kultury i ekonomii, a mimo to wciąż trwa, dostosowuje się i pozwala wzrastać w sobie. Dlatego też jest niewyczerpaną inspiracją, źródłem zaciekawienia badaczy, reprezentujących odmienną dziedzinę nauki, uważnie nicujących różne przyzmaty.

Redaktorki tomu mają nadzieję, że również prezentowane w piętnastym już numerze czasopisma „Wychowanie w Rodzinie” perspektywy eksploracji wzbudzą zainteresowanie Czytelników.

Ewa Jurczyk-Romanowska
Edyta Sadowska